

Janosz-Biskupowa, Irena

"Reprezentacja stanowa Prus
Królewskich w latach 1696-1772.
Skład społeczny i działalność",
Stanisław Achremczyk, Olsztyn 1981 :
[recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-3, 334-336

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zwalczany w Kościerzynie. Ostatecznie sejmik generalny zdecydował, by zjazdy szlacheckie odbywały się w Strzeczcu¹². Dopiero generał malborski w 1766 r. specjalną uchwałą przeniósł sejmiki powiatu mirachowskiego do Kościerzyny.

Cytowany przez autora przedsejmowy list Jana Kazimierza do Jakuba Weihera nie jest zbyt przekonującym dokumentem o prokrólewskim stanowisku Weiherów. W toku kampanii przedsejmowej listy podobnej treści otrzymywała większość senatorów niekonięcznie sprzyjających królowi.

Przesadne jest twierdzenie, że zamek człuchowski był drugi co do wielkości w Prusach Królewskich. Znacznie większy od niego był chociażby zamek sztumski¹³.

Przy uwadze o pobieraniu przez Ernesta Weihera pensji ze skarbu malborskiego, należało dodać iż owe 500 złotych, to złote pruskie, w polskich bowiem pensja wynosiłaby 1200 złotych. Na marginesie nadmieniam, że informację o tym zawiera lustracja województwa malborskiego i chełmińskiego z 1570 r., a nie lustracja województwa pomorskiego, jak podał autor.

Brunsbęrgę poprawniej byłoby nazwać Braniewem.

Omawiana praca stanowi ważki wkład do badań nad szlachtą Prus Królewskich. Niezwykle przydatna okaże się przy sporządzaniu biogramów Weiherów. Powinna ona zachęcić do opracowania losów innych rodów szlacheckich Prus Królewskich. Na podkreślenie zasługuje, iż recenzowana książka jest poszerzoną wersją pracy magisterskiej.

Stanisław Achremczyk

Stanisław Achremczyk, *Reprezentacja stanowa Prus Królewskich w latach 1696—1772. Skład społeczny i działalność*. Olsztyn 1981, ss. 266.

Dzieje reprezentacji Prus Królewskich i ich organu sejmiku zarówno generalnego, jak też wojewódzkiego i powiatowego, nie miały dotąd wyczerpującego opracowania, poza oczywiście najobszerniejszym ale jednocześnie przestarzałym dziełem G. Lengnicka. Pustki tej nie wypełniały pojedyncze artykuły lub publikacje, problemem tym zajmujące się tylko ubocznie. Właściwie można powiedzieć, że zwłaszcza XVII i XVIII wiek czekały i czekają na opracowanie. Lukę tę odnośnie XVIII wieku w dużym stopniu wypełnia praca Achremczyka, który zajął się reprezentacją Prus Królewskich w latach 1696—1772.

Napisałam — w dużym stopniu — nie w całości, co uczynił on chyba świadomie. Zgodnie z podtytułem *Skład i działalność* oraz stwierdzeniem we *Wstępie*, że celem pracy jest przeprowadzenie „analizy reprezentacji stanowej Prus Królewskich w świetle działalności sejmikowej. Jej zadaniem jest przede wszystkim ukazanie funkcjonowania norm prawnych i stosunków społecznych na przykładzie pruskiej reprezentacji stanowej — sejmiku generalnego”.

¹² G. Labuda, *Przyczynek do walk wewnętrznych szlachty kaszubskiej w XVII w.*, Rocznik Gdański, 1954, t. 3, ss. 33—37.

¹³ R. Woźniak, *Fortyfikacje w dawnych Prusach Królewskich w pierwszej połowie XVII wieku*, Studia i Materiały do Teorii Historii Architektury i Urbanistyki, 1974, t. 12, ss. 45, 50—51.

Autor nie wyczerpuje wszystkich problemów działalności stanów Prus Królewskich. O ile więc skład reprezentacji został omówiony bardzo szczegółowo i wyczerpująco, przedstawione zostały normy prawne i ich funkcjonowanie, to — zgodnie z założeniem — na marginesie pozostała działalność sejmików i ich przebieg. Tym niemniej uczyniono duży krok w badaniach parlamentaryzmu Prus Królewskich i łatwiejsze będzie w przyszłości opracowanie całościowej monografii życia stanowego tej prowincji.

Autor oparł swoją pracę na solidnym fundamencie źródłowym tak rękopiśmiennym, jak i drukowanym. Wykorzystał materiały zgromadzone w pięciu archiwach, a mianowicie wojewódzkich w Toruniu, Gdańsku i Bydgoszczy, Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie i Archiwum Diecezji Warmińskiej w Olsztynie. Najwięcej wiadomości znalazł w dwu pierwszych. Toruń bowiem po pożarze w r. 1703 dalej gromadził archiwalia stanowe, zaś gdańscy sekretarze pracowicie kompletowali materiały dla swojej Rady. Ponadto wykorzystane zostały działy rękopisów Bibliotek Czartoryskich w Krakowie i Ossolińskich we Wrocławiu. Nie mam też zasadniczych zarzutów co do wykorzystania literatury przedmiotu. Nie zaszkodziłoby tu jednak poszerzenie listy o opracowania dalszych sejmików. Z tym zastrzeżeniem wiąże się pewien niedosyt porównań określonych aspektów działalności i organizacji sejmików pruskich i innych prowincji Korony. W kilku miejscach autor podaje trochę tych porównań, ale czyni to raczej mimochodem. Ponieważ w ramach badanego okresu przedstawia wybrane zagadnienia całościowo, to rzut oka na to, co się dzieje za miedzą, również by nie zaszkodził.

Publikacja składa się poza *Wstępem* z pięciu rozdziałów, zakończenia, wykazu źródeł i opracowań, streszczenia w języku niemieckim i bardzo cennego indeksu nazwisk, poszerzonego o informację o funkcji sprawowanej przez poszczególne osoby. Dużym ułatwieniem przy korzystaniu z pracy jest rozbudowany spis treści, sygnalizujący w obrębie poszczególnych rozdziałów szczegółowo ich zawartość.

Rozdział I poświęcono sprawie organizacji sejmików (zwoływanie, miejsce obrad, terminy, uczestnicy, procedura, rodzaje). Dotyczy to zarówno generalnych, jak też sejmików wojewódzkich i powiatowych. Rozdział II w sposób bardzo szczegółowy przedstawia skład sejmiku generalnego (ale również wojewódzkich i powiatowych), a to rozpatrując zarówno normy prawne, jak i ich realizację, a zwłaszcza wymieniając uczestników zjazdu. W rozdziale III autor zajmuje się posłami na sejm, a w IV innymi poselstwami, przede wszystkim do trybunałów koronnych.

Te cztery rozdziały mają charakter przede wszystkim materiałowy, co zresztą wysoko oceniam. Szczególny nacisk położył na przedstawienie składu osobowego reprezentacji stanowej, analizując kariery, działalność, wykształcenie, zapatrywania polityczne, koligacje nie tylko pojedynczych osób, ale także rodów. Cenne są tu cztery tabele, ilustrujące kolejno starostwa pruskie należące do najbardziej wpływowych rodów, posłów na sejmy, posłów według struktury majątkowej i urzędy piastowane przez posłów. Zdaniem moim takich tabel powinno być więcej. Autor przedstawia pewne zagadnienia, a zwłaszcza związanych z nimi ludzi, w sposób tak szczegółowy, że czytelnik łatwo może się zgubić. Ujęcie tabelaryczne zwiększyłoby przejrzystość tekstu i ułatwiło wyciąganie wniosków końcowych.

Zupełnie odrębny charakter ma rozdział V. Wbrew zdaniu autora, że partia ta ma charakter materiałowy, moim zdaniem właśnie tu materiał przed-

stawiono w sposób najbardziej zwarty, tworząc rodzaj opracowania syntetycznego. Uważam tylko, że tytuł „Reprezentacja stanowa Prus Królewskich wobec problemów kraju” nie jest w pełni adekwatny do jego zawartości. Stosunek do problemów ogólnokrajowych potraktowano raczej marginesowo; zasadniczo omówiono zagadnienia, które bezpośrednio wiążą się z dziejami Prus Królewskich. Natomiast szeroko i wnikliwie zanalizowano instrukcje poselskie nie tylko w aspekcie spraw ogólnokrajowych. W podobny, ale i uogólniający sposób potraktowano sprawy wyznaniowe, sądownictwo, skarbowość, sprawy ceł i monetarne. Autor nie utonął tu w powodzi szczegółów, co miejscami zdarzało się w poprzednich rozdziałach.

Mam też kilka uwag szczegółowych czy zapytań. O ile bardzo szczegółowo przedstawiono reprezentantów szlachty, o tyle zgoła marginalnie potraktowano posłów wielkich miast. Na s. 13, autor pisze, że działalność sejmiku zależna była od magnaterii i średniozamożnej szlachty, a gdzie miasta i ich rola? Nie wiem, czy zwoływanie za czasów Augusta III sejmików do Grudziądza było zgodne z ustaloną alternatą Grudziądz — Malbork — Gniew (s. 48/49)? Na generale najstarszy godnością był biskup warmiński, ale trzeba w tym miejscu dodać, kto go w przypadku nieobecności zastępował (s. 51). Jeżeli w bibliografii cytuje się więcej niż jedną pracę danego autora, to nie można używać skrótu op. cit. (s. 64, przyp. 254). Brak konsekwencji w stwierdzeniu, że „na 46 senatorów pruskich, aż 30 związanych było z rodami niepruskimi, więcej wśród nich było związków regionalnych niż ogólnopolskich” (s. 95). Nieporozumieniem jest wzmianka o wprowadzeniu do senatu rodziny Przebendowskich przez Stanisława Augusta (s. 127). W pracy autor nie uniknął miejscami powtórzeń, lub czasami mówiąc o jakiejś kwestii nie odsyłał do niej w przypadku, gdy sprawa ta występowała w innym miejscu.

Na koniec jeszcze o terminologii, nie wiem czy warto wprowadzać termin „kongres” na określenie zjazdów zwoływanych bez uniwersałów królewskich; odczuwam to jako sztuczne. Wątpliwość budzi też zamiana powszechnie przyjętej formy „assessor” na — „sądowy”.

Raz jeszcze chcę podkreślić poważne osiągnięcia autora, jego wkład do badań nad parlamentaryzmem pruskim i pomoc, jaką — drobiazgowym przedstawieniem życia i działalności różnych osób — służyć może następnym badaniom tej dziedziny.

Irena Janosz-Biskupowa

Tadeusz Swat, *Polska pieśń patriotyczna na Warmii w latach 1772—1939*, Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, nr 91, Wydawnictwo „Pojezierze”, Olsztyn 1982, ss. 192.

Książka Tadeusza Swata stanowi ambitną próbę opisanie ponad półtora-wiekowych dziejów recepcji polskiej pieśni wśród mieszkańców Warmii. Publikacja składa się z pięciu rozdziałów, przy czym poszczególne fazy interpretacji materiału pieśniowego wyznaczają wydarzenia historyczne brzemienne w skutkach dla mieszkańców regionu. „Kolejne cesury — pisze Wstępnie autor (s. 12) — stanowią lata: 1870 — wojna Prus z Francją i rozpoczęcie kulturkampfu, 1919 — ożywienie pracy narodowej w związku z ogłoszonym plebiscytem, 1929 — otwarcie polskich szkół prywatnych i wreszcie — wrzesień